

Aktywność Polaków w organizacjach obywatelskich

Znak jakości przyznany CBOS przez
Organizację Firm Badania Opinii i Rynku 11 stycznia 2018 roku

Fundacja Centrum Badania Opinii Społecznej
ul. Świętojerska 5/7, 00-236 Warszawa
e-mail: sekretariat@cbos.pl; info@cbos.pl
<http://www.cbos.pl>
(48 22) 629 35 69

Od roku 1998 co kilka lat pytamy respondentów o to, czy poświęcają swój wolny czas na działalność społeczną w organizacjach obywatelskich, takich jak stowarzyszenia, fundacje, związki, samorządy, partie, kluby, komitety, ruchy itp. Chodzi nam wyłącznie o aktywny udział w tych organizacjach, a nie o samą przynależność do nich.

Deklarowane obecnie¹ zaangażowanie w działalność większości tego rodzaju organizacji jest stabilne lub nawet nieco wyższe niż przed dwoma laty, choć wzrost ten nie jest już tak znaczący jak odnotowany pomiędzy 2012 a 2016 rokiem. W ciągu minionych dwóch lat nieco wzrosło deklarowane zaangażowanie w działalność ruchów i stowarzyszeń samopomocowych (wzrost o 1,4 punktu), organizacji wspierających placówki służby zdrowia (wzrost o 1,4 punktu), związków działkowców, hodowców, wędkarzy, myśliwych (wzrost o 1,1 punktu), organizacji charytatywnych działających na rzecz potrzebujących dzieci (wzrost o 1 punkt) oraz dorosłych (wzrost o 1 punkt), a także organizacji oraz ruchów religijnych i kościelnych (wzrost o 1 punkt). Nieco rzadziej natomiast niż w 2016 roku Polacy poświęcają obecnie swój wolny czas na działalność w ramach związków zawodowych (spadek o 1,4 punktu), organizacji młodzieżowych, takich jak harcerstwo, kluby młodzieżowe, związki i stowarzyszenia studenckie (spadek o 0,9 punktu) oraz samorządów gminnych (spadek o 0,8 punktu).

¹ Badanie „Aktualne problemy i wydarzenia” (333) przeprowadzono metodą wywiadów bezpośrednich (face-to-face) wspomaganych komputerowo (CAPI) w dniach 1–8 lutego 2018 roku na liczącej 1057 osób reprezentatywnej próbie losowej dorosłych mieszkańców Polski.

TABELA 1

W Polsce istnieją różne możliwości społecznego działania. Czy Pan(i) poświęca swój wolny czas na działalność w którejś organizacji, stowarzyszeniu, ruchu, klubie lub fundacji? Chodzi o udział w pracy tej (tych) organizacji , a nie tylko o przynależność do niej (nich)	Odsetki odpowiedzi twierdzących wśród ogółu respondentów									
	II 1998	XII 1999	I 2002	I 2004	I 2006	I 2008	I 2010	I 2012	I 2016	II 2018
Organizacje charytatywne działające na rzecz potrzebujących dzieci	1,2	2,9	1,0	2,4	3,5	2,4	5,1	5,6	10,0	11,0
Organizacje działające na rzecz szkolnictwa, oświaty, np. komitet rodzicielski, rada rodziców, fundacja szkolna, uczelniana, Społeczne Towarzystwo Oświatowe	4,5	5,5	3,2	4,2	4,8	4,8	8,0	6,9	10,9	10,3
Organizacje charytatywne działające na rzecz osób potrzebujących – starych, ubogich, bezdomnych, chorych, niepełnosprawnych, ofiar klęsk żywiołowych, ofiar wojen itp.	1,5	2,8	1,3	2,4	2,1	2,4	4,0	4,8	8,6	9,6
Organizacje, ruchy religijne, kościelne, wspólnoty parafialne	3,6	3,9	2,0	3,9	3,4	2,8	4,5	5,4	6,9	7,9
Organizacje (związki, kluby i stowarzyszenia) sportowe	2,2	3,1	2,7	4,8	3,5	2,8	5,8	4,0	7,5	7,1
Stowarzyszenia, związki działkowców, hodowców, wędkarzy, myśliwych	2,4	3,1	1,8	2,9	2,5	1,6	3,3	4,0	5,0	6,1
Ochotnicza Straż Pożarna, Górskie Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe itp.	3,0	2,0	3,0	2,2	3,4	1,4	2,7	3,2	4,7	5,3
Organizacje młodzieżowe, np. harcerstwo, kluby młodzieżowe, związki i stowarzyszenia studenckie	1,5	2,0	2,1	2,3	2,3	1,8	3,2	2,7	6,1	5,2
Organizacje samopomocowe, np. stowarzyszenia osób niepełnosprawnych, samotnych ojców, anonimowych alkoholików, osób bezrobotnych	0,6	1,1	0,4	1,0	1,3	0,8	2,5	1,6	2,7	4,1
Organizacje, stowarzyszenia artystyczne, np. chór, orkiestra, zespół taneczny, teatralny	0,9	1,8	0,9	1,9	1,6	0,8	2,6	2,9	4,4	4,0
Towarzystwa przyjaciół zwierząt, opieki nad zwierzętami	1,1	1,1	0,7	0,8	1,6	0,3	2,3	1,5	4,2	4,0
Organizacje emerytów, kluby seniorów	1,4	1,4	1,2	1,8	1,8	1,2	1,8	2,6	3,0	3,7
Samorządy dzielnicowe, osiedlowe, np. rady mieszkańców, komitety domowe	1,0	1,2	0,3	1,0	1,2	0,9	1,6	2,3	3,0	3,6
Organizacje wspierające placówki służby zdrowia	0,7	1,2	0,6	0,8	1,5	0,9	1,7	1,2	2,0	3,4
Organizacje kobiece, np. Koło Gospodyń Wiejskich	1,0	1,5	0,8	1,2	0,8	1,0	0,8	1,0	2,6	3,3
Komitety starające się o załatwienie jakiejś konkretnej sprawy (np. parkingu), grupy protestu	0,5	1,2	0,3	0,4	1,0	0,4	1,3	1,7	3,3	3,2
Organizacje działające na rzecz ochrony środowiska naturalnego	0,9	1,5	0,3	1,2	1,8	0,9	1,5	1,6	3,2	3,1
Związki zawodowe	3,2	4,8	3,3	3,8	3,9	3,2	2,1	2,8	4,3	2,9
Stowarzyszenia miłośników miasta, regionu, np. zajmujące się ochroną zabytków, rozwojem kultury regionalnej	0,7	0,8	0,4	0,6	0,8	1,0	1,9	0,9	2,7	2,9
Stowarzyszenia i samorządy zawodowe	0,7	0,8	0,5	0,9	0,5	0,5	1,0	1,6	2,9	2,7
Organizacje, stowarzyszenia turystyczne	1,6	2,0	0,6	1,3	0,9	1,1	1,7	1,0	2,3	2,3
Towarzystwa naukowe	0,6	1,4	0,8	1,4	1,2	0,5	2,3	1,4	2,7	2,2
Samorządy gminne	1,1	1,3	0,2	1,1	0,9	0,8	1,1	1,4	2,7	1,9
Samorządy pracownicze (rady pracowników)	0,4	0,3	0,2	0,8	1,1	0,4	0,6	1,2	2,1	1,8
Stowarzyszenia, kluby kolekcjonerów, zbieraczy, hobbystów	0,5	0,7	0,7	1,2	0,7	1,0	1,5	0,7	2,0	1,8
Towarzystwa przyjaźni z innymi krajami, narodami	0,1	0,7	0,1	0,7	0,6	0,4	1,1	1,1	1,2	1,3
Samorządy wojewódzkie i powiatowe	-	0,4	0,1	0,5	0,2	0,7	0,7	0,5	1,5	1,1
Organizacje kombatanów, weteranów, ofiar wojny	1,4	1,3	0,9	1,4	1,2	1,0	0,6	1,2	0,9	1,0
Partie lub stowarzyszenia polityczne	0,3	0,8	0,6	0,7	0,7	0,4	0,7	1,1	1,1	0,9
Inne organizacje, stowarzyszenia, ruchy, kluby lub fundacje	0,2	0,9	0,2	0,3	0,9	1,7	1,4	1,7	3,5	1,5

Podobnie jak w latach poprzednich Polacy najczęściej poświęcają swój czas na pracę społeczną w ramach organizacji charytatywnych – najczęściej pomagających dzieciom (11%), ale także dorosłym, w tym chorym, niepełnosprawnym, starym, ubogim i bezdomnym (9,6%). Co dziesiąty badany (10,3%) działa aktywnie na rzecz komitetu rodzicielskiego, rady rodziców, fundacji szkolnej lub uczelnianej, bądź też innej organizacji działającej na rzecz szkolnictwa i oświaty.

Inne – mniej lub bardziej sformalizowane – organizacje i grupy obywatelskie, w których Polacy, jak wynika z ich deklaracji, są aktywni, to: ruchy religijne i kościelne oraz wspólnoty parafialne (7,9%), kluby i stowarzyszenia sportowe (7,1%), związki działkowiczów, hodowców, wędkarzy, myśliwych (6,1%), Ochotnicza Straż Pożarna, GOPR i inne instytucje społecznego ratownictwa (5,3%), harcerstwo, stowarzyszenia studenckie i inne organizacje młodzieżowe (5,2%), a nieco rzadziej także organizacje samopomocowe, w tym np. stowarzyszenia osób niepełnosprawnych, bezrobotnych, anonimowych alkoholików itp. (4,1%), organizacje artystyczne, takie jak: chór, orkiestra, zespół taneczny czy teatralny (4%), towarzystwa opieki nad zwierzętami (4%), kluby seniorów i emerytów (3,7%), samorządy dzielnicowe i osiedlowe (3,6%), organizacje wspierające placówki służby zdrowia (3,4%), koła gospodyń wiejskich i inne organizacje kobiece (3,3%), komitety starające się o załatwienie jakiejś konkretnej sprawy, w tym grupy protestu (3,2%) oraz organizacje działające na rzecz ochrony środowiska naturalnego (3,1%).

Co istotne, deklarowane uczestnictwo w większości omawianych grup i organizacji jest obecnie najwyższe od 1998 roku, od kiedy monitorujemy tę kwestię.

W celu oszacowania ogólnego poziomu aktywności społecznej w organizacjach obywatelskich oraz monitorowania jego zmian utworzyliśmy sumaryczny wskaźnik mówiący o tym, w ilu dziedzinach badani są aktywni. Pozwala on na wyodrębnienie osób w ogóle nieudzielających się społecznie w organizacjach obywatelskich oraz takich, które pracują przynajmniej w jednej z nich. Wśród tych ostatnich wyróżniamy działających w jednej dziedzinie, dwóch dziedzinach oraz trzech i więcej. Podział taki umożliwia opisanie zakresu zaangażowania Polaków w tego typu pracę społeczną.

Z tegorocznego badania wynika, że dwie trzecie dorosłych Polaków (60%) nie działa w żadnej organizacji o charakterze obywatelskim. Niespełna co piąty respondent (18%) deklaruje, że poświęca swój wolny czas na działalność społeczną w jednej tego typu organizacji, co dwunasty (8%) działa w dwóch organizacjach, a co siódmy (14%) – w trzech lub więcej. W stosunku do roku 2016 ogólny poziom aktywności w organizacjach obywatelskich wzrósł o 3 punkty procentowe, co oznacza, że obecnie jest najwyższy od 1998 roku – zarówno pod względem odsetka zaangażowanych Polaków, jak i liczby dziedzin, w jakich działają.

TABELA 2

Praca społeczna w organizacjach obywatelskich	Wskazania respondentów według terminów badań									
	II 1998 N=1167	XII 1999 N=1522	I 2002 N=973	I 2004 N=1057	I 2006 N=1007	I 2008 N=890	I 2010 N=1052	I 2012 N=1058	I 2016 N=1063	II 2018 N=1057
	w procentach									
Osoby niepracujące społecznie	77	76	79	76	77	80	72	68	63	60
Osoby pracujące społecznie (ogółem)	23	24	21	24	23	20	28	32	37	40
w tym:										
– w jednej dziedzinie	15	13	15	14	14	12	15	17	16	18
– w dwóch dziedzinach	4	5	4	5	4	4	5	7	8	8
– w trzech lub więcej	4	6	2	5	5	4	8	8	13	14

Podobnie jak ogólne zaangażowanie w pracę na rzecz innych, działalność Polaków w organizacjach obywatelskich jest dość istotnie zróżnicowana społecznie. Wiąże się m.in. z poziomem wykształcenia, pozycją zawodową, sytuacją ekonomiczną respondentów i ich gospodarstw domowych, a także z wiekiem badanych, wielkością zamieszkiwanej miejscowości oraz religijnością mierzoną częstością uczestnictwa w praktykach religijnych.

Ponadprzeciętną aktywnością społeczną w ramach organizacji obywatelskich charakteryzują się przede wszystkim kadra kierownicza oraz specjaliści wyższego i średniego szczebla (odpowiednio 65% i 67% badanych z tych grup deklaruje, że poświęca swój czas na działalność w co najmniej jednej organizacji), a ponadto w ramach grup społeczno-zawodowych – rolnicy (57%) oraz uczniowie i studenci (50%).

Deklaracje aktywnej przynależności do organizacji obywatelskich są z reguły tym częstsze, im większa religijność badanych mierzona częstością ich uczestnictwa w praktykach religijnych (dotyczy 69% praktykujących religijnie kilka razy w tygodniu i 45% praktykujących co tydzień), im wyższy poziom wykształcenia (dotyczy 48% osób z wyższym wykształceniem i 44% ze średnim) oraz im lepsza ocena własnej sytuacji materialnej (dotyczy 44% zadowolonych z kondycji materialnej swojego gospodarstwa domowego). Relatywnie częściej niż inni aktywną działalnością w organizacjach obywatelskich cechują się także mieszkańcy największych miast (45%), osoby mające od 35 do 44 lat (46%) oraz od 18 do 24 lat (45%), a ponadto zarówno badani o najwyższych dochodach *per capita* (48%), jak i ci o najniższych (45%) – zob. tabelę 3.

TABELA 3

Cechy społeczno-demograficzne	Odsetki respondentów deklarujących pracę społeczną w ramach organizacji obywatelskich:				Średni poziom zaangażowania*
	w jednej dziedzinie	w dwóch dziedzinach	w trzech lub więcej	Łącznie	
Ogółem	18	8	14	40	1,19
Płeć					
Mężczyźni	17	11	13	41	1,21
Kobiety	19	6	15	40	1,17
Wiek					
18–24 lata	9	21	15	45	1,37
25–34	16	4	15	35	1,26
35–44	20	12	14	46	1,18
45–54	18	8	16	42	1,36
55–64	18	6	13	37	0,98
65 lat i więcej	20	7	12	39	1,14
Miejsce zamieszkania					
Wieś	19	9	12	40	0,94
Miasto do 19 999	16	9	16	41	1,24
20 000 – 99 999	17	7	16	40	1,34
100 000 – 499 999	19	5	14	38	1,30
500 tys. i więcej mieszkańców	14	13	18	45	1,65
Wykształcenie					
Podstawowe/gimnazjalne	18	6	11	35	0,85
Zasadnicze zawodowe	17	7	9	33	0,76
Średnie	20	10	14	44	1,21
Wyższe	16	9	23	48	1,82
Grupa społeczno-zawodowa					
Kadra kierownicza, specjaliści z wyższym wykształceniem	18	14	33	65	2,30
Średni personel, technicy	26	16	25	67	2,75
Pracownicy administracyjno-biurowi	21	5	14	40	1,32
Pracownicy usług	18	7	17	42	1,32
Robotnicy wykwalifikowani	19	7	8	34	0,67
Robotnicy niewykwalifikowani	14	1	9	24	0,44
Rolnicy	24	15	18	57	1,28
Pracujący na własny rachunek	3	12	10	25	1,07
Bezrobotni	11	6	10	27	1,39
Emeryci	19	6	12	37	1,02
Renciści	24	5	3	32	0,57
Uczniowie i studenci	5	26	19	50	1,64
Gospodynie domowe i inni	15	4	12	31	0,63
Dochody na jedną osobę w gospodarstwie domowym					
Do 649 zł	28	7	10	45	1,20
Od 650 do 999 zł	14	6	11	31	0,81
Od 1000 do 1399 zł	15	5	15	35	1,14
Od 1400 zł do 1999 zł	19	11	12	42	1,07
2000 zł i więcej	15	11	22	48	1,69
Ocena warunków materialnych gospodarstwa domowego					
Złe	18	4	11	33	0,95
Średnie	15	8	12	35	1,11
Dobre	19	9	16	44	1,26
Uczestnictwo w praktykach religijnych					
Kilka razy w tygodniu	22	18	29	69	1,91
Raz w tygodniu	21	7	17	45	1,34
1–2 razy w miesiącu	12	11	8	31	0,78
Kilka razy w roku	16	7	11	34	0,95
W ogóle nie uczestniczy	13	8	13	34	1,31

* Średni poziom zaangażowania mierzony średnią liczbą dziedzin zaangażowania w pracę społeczną w ramach organizacji obywatelskich

Cechy społeczno-demograficzne respondentów, które sprzyjają ich zaangażowaniu w działalność grup o charakterze obywatelskim, zwykle też warunkują zakres tego zaangażowania. Zgodnie z deklaracjami, w co najmniej trzech grupach lub stowarzyszeniach udziela się jedna trzecia kadry kierowniczej i specjalistów wyższego szczebla (33%), niemal trzech na dziesięciu respondentów praktykujących religijnie kilka razy w tygodniu (29%), a także mniej więcej jedna czwarta pracowników średniego szczebla (25%), osób z wyższym wykształceniem (23%) oraz badanych o najwyższych dochodach *per capita* (22%).

Najniższy średni poziom zaangażowania w działalność organizacji obywatelskich² wykazują robotnicy niewykwalifikowani (średnia dla tej grupy wynosi 0,44), renciści (0,57), gospodynie domowe (0,63), robotnicy wykwalifikowani (0,67), osoby z wykształceniem zasadniczym zawodowym (0,76) oraz podstawowym lub gimnazjalnym (0,85), badani praktykujący religijnie 1-2 razy w miesiącu (0,78) lub rzadziej (0,95), respondenci o dochodach od 650 zł do 999 zł *per capita* (0,81), niezadowoleni ze swojej sytuacji materialnej (0,95), mieszkający na wsi (0,94) oraz mający od 55 do 64 lat (0,98).

ZBIORCZY WSKAŹNIK ZAANGAŻOWANIA W PRACĘ SPOŁECZNĄ

Zbiorczy wskaźnik zaangażowania w pracę społeczną uwzględnia dwa wymiary aktywności – dobrowolną i nieodpłatną pracę na rzecz swojej społeczności lokalnej lub osób potrzebujących (dotyczy 23% ogółu badanych)³ oraz omówioną wyżej działalność w organizacjach obywatelskich (40%). Takie ujęcie pozwala na uchwycenie wszystkich społeczników, którzy w 2017 roku – według własnych deklaracji – poświęcali swoją pracę i czas dla dobra wspólnego.

W ubiegłym roku co szósty dorosły Polak (16%, o 3 punkty procentowe więcej niż dwa lata wcześniej) angażował się społecznie w pracę zarówno na rzecz swojej społeczności, jak i organizacji obywatelskich. Co czternasty (7%, tak jak w 2015 roku) działał jedynie w środowisku lokalnym, a niemal co czwarty (24%, tak jak w 2015 roku) pracował wyłącznie w organizacjach obywatelskich. W sumie społecznicy stanowili w minionym roku niemal połowę ogółu dorosłych obywateli (48%, o 4 punkty więcej niż w roku 2015), co oznacza, że wskaźnik zaangażowania w pracę społeczną po znaczącym spadku w 2007 roku systematycznie rośnie i obecnie przyjmuje wartość najwyższą od 2001 roku, czyli od początku monitorowania tej kwestii.

² Mierzony średnią liczbą dziedzin zaangażowania w pracę społeczną w ramach organizacji obywatelskich.

³ Kwestia ta zostanie szerzej omówiona w komunikacie CBOS poświęconym działalności społecznej Polaków (komunikat w przygotowaniu).

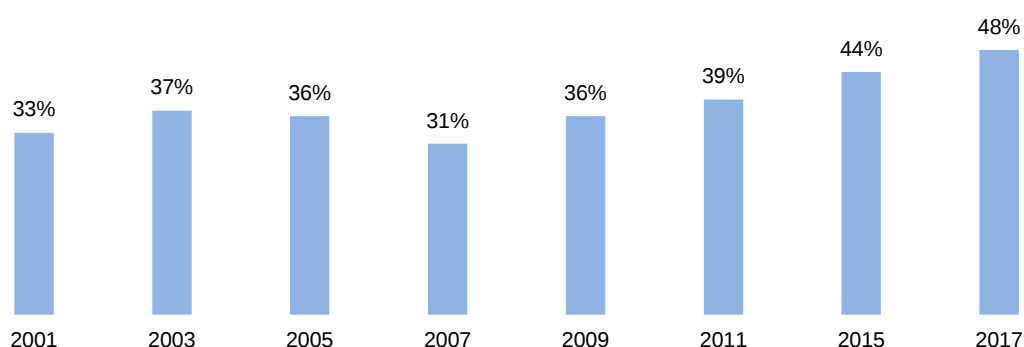
TABELA 4

Zbiorczy wskaźnik zaangażowania w pracę społeczną w 2017 roku

Praca społeczna na rzecz swojego środowiska lub potrzebujących	Praca społeczna w organizacjach obywatelskich	
	deklarujący zaangażowanie	niezaangażowani
Deklarujący zaangażowanie	16,1%	7,4%
Niezaangażowani	24,3%	52,2%

CBOS

RYS. 1. Zbiorczy wskaźnik zaangażowania w pracę społeczną* w latach:

* Respondenci pracujący społecznie na rzecz swojego środowiska lub osób potrzebujących – w organizacjach obywatelskich i/lub poza nimi

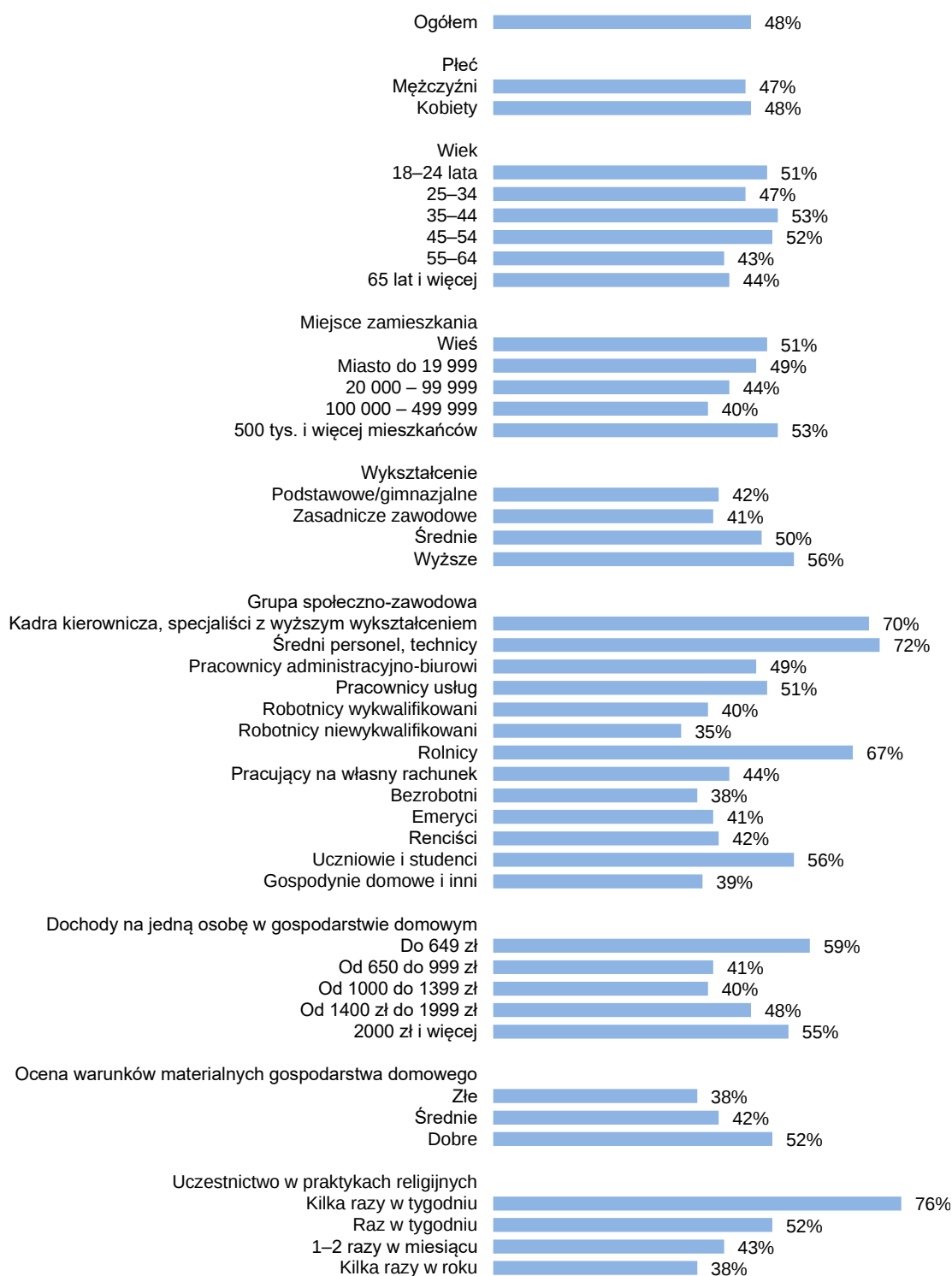
Podejmowanie działalności społecznej na rzecz swojego środowiska oraz potrzebujących w znacznym stopniu związane jest aktywnością w grupach i stowarzyszeniach o charakterze społecznym. Respondenci, którzy deklarują, że w minionym roku pracowali nieodpłatnie na rzecz swojej społeczności lokalnej lub potrzebujących, to zarazem w zdecydowanej większości (69%) aktywni członkowie różnych organizacji obywatelskich.

TABELA 5

Praca społeczna na rzecz swojego środowiska lub potrzebujących	Praca społeczna w organizacjach obywatelskich		Ogółem
	deklarujący zaangażowanie	niezaangażowani	
	w procentach		
Deklarujący zaangażowanie	69	31	100
Niezaangażowani	32	68	100

Zbiorczy wskaźnik zaangażowania w pracę społeczną podlega również innym istotnym zróżnicowaniom. Do społeczników aktywnie działających – w organizacjach lub też poza nimi – na rzecz swojego środowiska albo potrzebujących zaliczyć można przede wszystkim osoby praktykujące religijnie kilka razy w tygodniu (76%), pracowników średniego i wyższego szczebla (72% i 70%), rolników (67%), osoby o najniższych i najwyższych dochodach *per capita* (odpowiednio 59% i 55%), badanych z wyższym wykształceniem (56%) oraz uczących się (56%). Z kolei brak zaangażowania w działalność na rzecz swojej społeczności lokalnej oraz w pracę organizacji obywatelskich najczęściej deklarują osoby niezadowolone ze swojej sytuacji materialnej (62% respondentów z tej grupy nie podejmuje żadnej tego rodzaju aktywności), uzyskujące stosunkowo niskie, aczkolwiek nie najniższe, dochody *per capita* (59%–60%), sporadycznie biorące udział w praktykach religijnych (62%), mieszkające w miastach liczących od 100 tys. do 500 tys. mieszkańców (60%), legitymujące się wykształceniem zasadniczym zawodowym (59%) oraz podstawowym lub gimnazjalnym (58%), a jeżeli chodzi o sytuację społeczno-zawodową – głównie robotnicy niewykwalifikowani (65%), bezrobotni (62%), gospodynie domowe (61%), robotnicy wykwalifikowani (60%), emeryci (59%) oraz renciści (58%) – zob. rysunek 2.

RYS. 2. Zbiorczy wskaźnik zaangażowania w pracę społeczną
(respondenci pracujący społecznie w roku 2017 na rzecz swojego środowiska lub osób potrzebujących – w organizacjach obywatelskich i/lub poza nimi)

Na podstawie deklaracji Polaków można wnioskować, że w ostatnich latach systematycznie rośnie ich zaangażowanie w pracę społeczną w organizacjach obywatelskich. Ogólny wskaźnik społecznej aktywności w ramach organizacji i stowarzyszeń od 2009 roku utrzymuje się w wyraźnym trendzie wzrostowym i obecnie przyjmuje najwyższą wartość od początku monitorowania tej kwestii. Oznacza to, że coraz więcej Polaków wykazuje zainteresowanie sprawami wykraczającymi poza ich życie prywatne, starając się m.in. wpływać na funkcjonowanie lokalnych społeczności lub na działalność określonych grup środowiskowych czy zawodowych, a także przyczyniać do rozwiązywania problemów społecznych oraz pomocy potrzebującym. Potwierdza to także wartość zbiorczego wskaźnika zaangażowanie w pracę społeczną, która poza dobrowolną działalnością Polaków w organizacjach obywatelskich uwzględnia także inne formy zaangażowania na rzecz własnego środowiska i osób potrzebujących. W tak szerokim ujęciu społecznicy stanowili w minionym roku niemal połowę spośród ogółu dorosłych obywateli.

Aktywności w organizacjach i ogólnie działalności społecznej Polaków sprzyjają takie cechy jak: ponadprzeciętne zaangażowanie religijne, wyższe wykształcenie, znacząca pozycja zawodowa, satysfakcjonująca sytuacja materialna oraz zamieszkiwanie w największych miastach.

Opracował

Rafał Boguszewski